

schap niet velen kan; en nu bezigt hij de bespotting als wapen, om hem laatspottend uit de hoogte te behandelen; kan het, door zijn spot hem het leven in dien kring onmogelijk te maken; en lukt dat niet, hem althans tot zwijgen te doemen, hem te kwelen, en zijn invloed te breken.

Maar voor een tweede staat het heel anders. Die treedt een kring binnen, *sonder* veete in zijn hart, maar in dien kring wil hij de lachers op zijn zij hebben, en door dien lach zich zelf laten bewonderen, en nu *liest* hij zich een slachtoffer, en viert er zijn lust aan, niet uit bitterheid noch uit kwelzucht, maar schier eeniglijk om te behagen.

En een derde eindelijk bespot noch uit laatspottend, noch uit egoïstische behaagzucht, maar omdat hij zijn spelend vernuft niet beheerscht. Vanzelf en ongezoekt komen de spottische beelden zoo iemand voor den geest, dringen zich de spottachtige woorden bij hem naar de lippen, en dan laat hij zich gaan, en weet zich zelf niet te beheerschen, en zoo wordt hij door zijn spottzucht, niet uit passie noch met opzet om te behagen, maar vaak zonder dat hij 't zelf weet.

Alleen de eerste soort »bespotter» nu is het waartegen de Heilige Schrift haar banvloek plaatst. Niet alsof ze het diep egoïstisch en meedoogenloos bespotten uit behaagzucht verschoont, of als een het wild vernuftspel, ook dan als het wondt, nog te vergoelijken zijn. Dat zij verre. Maar overmits de Heilige Schrift *Gods volk* komt vertroosten, en juist dat volk, eeuw in eeuw uit, het bangt van de spottzucht der laatspottendheid te lijden had.

Voor God en zijn Woord is de »bespotter» een tiran, die Gods heiligen kwelt, en daarom gaat tegen dien tiran de profetie uit, dat *»die tiran een einde zal nemen, en dat het eens met dien bespotter uit zal zijn»*.

De »spotter» en de »bespotter» zijn wel verwant, maar toch niet één.

De echte spotter wordt gedreven door laatspottzucht tegen het heilige. Hij kiest God zelf tot zijn vijand, en Gods waarheid en heilige mysterien tot het voorwerp van zijn lachenden smaad.

De man die God *hoort* is nog zoover niet. Wie hoondend tegen de majesteit des Heeren spreekt, toont dat hij nog den indruk van Gods majesteit ondergaat, en dien indruk van zich wil weren, en nu tegen God worstelt, om God te boven te komen. Hem kenmerkt valsche heroïsme, onheilige heldenmoed. Hij is een hooghartige Rabsake.

Maar de spotter steekt nog diep dieper in zijn zonde. Hij worstelt niet meer. In zijn schatting is God reeds overwonnen. En nu zit hij rustig, terneder, om met dien overwonnen God te spotten, en door dien spot alle uitwerking te breken, die van dien overwonnen God nog bij anderen mocht naderen.

Voor den spotter is God er onder, en opdat God er niet weer bovenop come, belacht hij dien God met duivelschen wellustlach.

Maar zoo is de »bespotter» niet.

De »bespotter» keert zich niet tegen God, maar tegen hen, die onder menschen nog voor God durven uitkomen.

Daar schuilt dan wel vijandschap tegen God achter, maar de »bespotter» is toch te ondiep om zich tegen God zelf te keeren. Wat hem prikelt en hem genot bezorgt is, »de fijnen», omdat ze God vreezen, te plagen, te terven, te sarren, en in wat hun het heiligst is te wonden.

En daar groeit hij in, niet *acht* uit kwelzucht, maar ook naarden het vernuft nooit gemakkelijker zijn vonken schiet, dan waar het hoogste aan het laagste, het heiligste aan het gemeenste raakt.

Immers hij bespot niet alleen »de fijnen». Hij viert zijn lust ook wel aan anderen bot. Maar toch als hij »de fijnen» tot zijn slachtoffer kan kiezen, werkt zijn vernuft het vaardigst en geniet hij op het hoogst.

Ook die zonde der »bespotting» nu, komt op uit een trek, dien God zelf in onze natuur inghelept, bij zijn scheppen van den mensch naar zijn beeld.

Satan is te arm om ooit iets origineels te doen, iets ook maar te scheppen. Het vernuft is niet zijns, maar Gottes. En al wat Satan vermag is, dat hij het vernuft dat God tot den prijs van zijn naam achipt, omzet in een booze kracht, die tegen God en zijn volk ingaat.

Want dat er in de »bespotting» iets schuilt, dat op zich zelf volstrekt niet zondig is, dat leert Psalm 2 ons wel, als het daar heet dat God zelf dit machtig wapen hanteert. *»Die in den hemel zit, zal lachen, de Heere zal se bespotten»*. Of ook dit merkt ge wel in Psalm 59:9, als David uitroept: *»Maar Gij Heere wilt hen belachen, Gij zult alle Heidenen bespotten»*.

De grondkracht alzoo, waaruit de bespotting opkomt, ligt in God zelf. Een trek van die grondkracht is ook ons, omdat we naar Gods beeld geschapen zijn, in onze natuur gedreven. En de zonde ontstaat pas, wanneer de bespotter onder menschen dezen trek van triomferenden humor niet *voor* God, maar tegen God keert, en er de bitterheid van gevoelen doet aan zijn volk.

Zelfs mag gezegd, dat Gods volk ten deze aan verzuim schuldig staat, en dat het dezen trek onzer natuur te veel ongebruikt liet, waar hij voor de eere van God en zijn waarheid kon worden aangewend.

Zie maar, met wat bijtenden humor Jezus de Phariseën en Schriftgeleerden terecht zet, en reken dan zelf na, wat kracht van zulk zinnig zeggen van Jezus al de eeuwen door is uitgegaan.

Ook in het begraven van een u toebetrouwde kracht. Zoo dacht ook Erasmus er in zijn *»lof der zaligheid»* over, en Marini in zijn *»Bijzondere»*. Ernst is treffelijk, maar ook het vernuft, mits in den dienst des Heeren aangewend, is een gave, waarmede voor de zake Gods moet gestreden worden.

Toch kan deze roeping van Gods volk, om ook het vernuft in den dienst des Heeren te stellen, nimmer een vrijblijf worden, om aan wie ons »als fijnen» bespot, dit met bespotting overziet betaald te zetten.

Ook van dat lijden der »bespotting» spreekt de Heere: *»Mijn is de wrede, en daarom gaat tot zijn volk de profetie der vertroosting uit, dat het eens met dien bespotter uit zal zijn»*.

Let er dan ook op, hoe zij aan wie deze heber der vertroosting wordt uitgereikt, worden ingeleid onder den eernaam van *»de zachtmoedigen»*. De zachtmoedigen zullen vreugde hebben, zoo loopt het redeverband, *»de zachtmoedigen zullen vreugde hebben, als het een den bespotter uit zal zijn»*.

naturen, die zich maar alles laten aanleunen; on-aandoenlijken, die het liefdelijk kunnen aanhooren zoo als men hen krenkt en smaadt en hooit, zonder dat het bloed hun uit de kameren van het hart naar het aangezicht vliegt.

Integendeel de »zachtmoedigen», naar luid van Gods Woord, zijn lieve, nobele naturen, die de beleediging van den spot diep gevoelen, en telkens aandrift in zich ontwaren, om er vierkant tegen in te gaan, en die het ook wat goed kunnen zoudten, maar die *ervan afstien uit gehoorzaamheid aan God*, en die niet terugblijven, omdat ze het niet mogen.

Maar ge begrijpt dan toch, hoe hemelsbreed dat verschil. Enerzijds een lage natuur, die zich trappen laat, zonder dat het hem deert, of zonder dat hij zou durven of kunnen van zich afstaan. En anderzijds een heldennatuur, van hoogen moed, die duchtig met het wapen van den spot terug zou kunnen slaan, maar, onderwijl hij fier en rustig den bespotter in het oog staart, den pijl op de pees terughoudt, omdat zijn God hem geleerd heeft, dat hij zich niet mag wreken, maar het over heeft te geven aan zijn God.

En vraagt ge hoe dit dan rijmt, dat Gods volk het vernuft in den dienst des Heeren heeft te stellen, en dat toch »de zachtmoedigen» niet terug mag slaan, laat u ook hierin dan door uw Heiland leeren, die als hij zelf gehooit werd, nooit terugsmadde, en hoe giftig ook belasterd, altoos *zweg*; maar die *niet* zweeg, als de waarheid van zijn God moest gehandhaafd worden, en dan het bijtendst vernuft niet te scherp achtte.

Dat men u bespot, moet ge als kind Gods dragen kunnen; dat men tegen uw Vader in de hemelen spot, noot.

Dat men u bespot, moet ge niet uit weeke onmannelijkheid u laten aanleunen, maar met al Gods volk, door zelfbeheersching, heldenmoed, en gehoorzaamheid aan uw God dragen kunnen.

Het mag u, ook al zwijgt ge, zelfs niet bitter maken in uw gemoed.

Het hoort bij het Kruis, dat ge zult opnemen, opnemen elken morgen, om het vroolijk volgend, uw Heiland na te dragen. Of wie is gelasterd, wie bespot als hij, toen hij te sterven hing aan het vloekhout?

Ja, sterker nog. Christenen die niet van bespotting te lijden hebben, mogen zich wel afvragen, of het goed met hun ziele voor God staat. Onder de zaligsprekken van Jezus komt ook deze voor: *»Zalig zijt ge, zoo de menschen u smaden, en vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken om mijnen wil»*. Of ook denk aan dit andere woord van uw Heiland: *»Omdat gij van de wereld niet zijt, maar ik u uit de wereld heb uitgevoren, daarom haat u de wereld»*.

O, Het staat met een kind van God zoo bedenkelijk, als de wereld hem niet haat, maar gaarne lijden mag en eert en viert.

Op »de fijnen» heeft de bespotter het gemunt, en daarom is het zoo veelzins geestelijk veilig juist onder »de fijnen» gerekend te worden, mits het niet zij om uw stijfheid en onafhankelijkheid, of om kleinzieligheden, in zichzelf bespottelijk, maar wel waarlijk om uw beslist, uw volhardend, uw in alles uitkomend geloof, uw volhardend, uw in alles uitkomend geloof, maar dan weet ge ook, dat de »bespotter» u niet loofst, zoal uw kracht om voor Jezus te roepen aanhoudt; dat hij misschien meegaat op uw begrafenissen, om in zijn haard te lachen als ge in den kuil gaat; en dat hij zekerlijk nog na uw dood knagen zal aan de nagedachtenis van uw naam.

En nu houdt u dat wel niet op, en ontmoedigt u niet bij uw strijd op aarde, en zal, als ge eens gestorven zijt, wel aan uw zaligheid bij God niet hinderen; maar toch, God die rechtvaardig is, laat de ziel van zijn volk niet onder den beklemmenden druk van dien eindlozen »bespotter».

Hij geeft zijn volk een belofte, een toezegging, een vast bezegeld vertroosting, en die profetie houdt in, dat het eens met dien bespotter uit zal zijn.

Uit, niet voor korten tijd, maar voor eeuwig. En dat God dan alle rol zal omkeeren. Voor den »bespotter» een tankenkruisen in selvermadend eeuwigheid. En voor wie de bespotting verdragen heeft, een vervuld worden van den mond met lachen in storeloze vreugde bij zijn God.

Register op E. Voto.

Het Register op *E. Voto* is bijna afgedrukt, en zal terstond als het gereed is, worden toegesonden aan een ieder, die de verschuldigde gelden inzond.

Amsterdam, 29 Oct. 1897.

Budget van Eeredienst.

Nog altoos leven we in ons goede Nederland onder de bepaling van Art. 171 der herziene Grondwet, die, met opzicht tot de Kerkgenootschappen of Gezindheden tweemaal financieele bepaling inhoudt.

De eerste is, dat »de traktementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, thans door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of derzelver leeraars genoten wordende, aan dezelfde gezindheden verzeerd blijven».

En de tweede geeft niet aan de gezindheden het recht, maar aan de Regeering de bevoegdheid, om leeraars die dusver geen traktement genoten, een traktement toe te leggen, of ook te lage traktementen te verhoogen.

Dit laatste is geen *moet*, maar het *kan*. Ter voldoening nu aan dit Grondwetsartikel viade we op het ontworpen Budget van eeredienst de navolgende sommen uitgetrokken op Begrotingshoofdstuk VII B, Afd. 7:

Vijde AFDDELING.

Kosten der Eerediensten.

A. Protestantische kerkgenootschappen.

Artikel 53. Kosten van kerkbestuur bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld Evangelisch-Lutherschen en Remonstranten f 40,100.00

Artikel 54. Traktementen van Hervormde predikanten f 1,141,385.39 1/2

Artikel 55. Traktementen van Evangelisch-Luthersche predikanten 37,535.50

Artikel 56. Traktementen van Hersteld Evangelisch-Luthersche predikanten 4,325.00

Artikel 57. Traktementen van Doopgezinde predikanten . . .	11,450.00
Artikel 58. Traktementen van Remonstrantsche predikanten . .	20,000.00
Artikel 59. Nieuwe traktementen en verhoogen	56.00
Artikel 60. Bezoldiging, meest van candidaten, voor hulppredikanten bij de Hervormden en Lutherschen	1,000.00
Artikel 61. Kinder-, school- en academiëgelden bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld-Evangelisch-Lutherschen, Doopgezinden en Remonstranten	102,000.00
Artikel 62. Traktementen en toelagen voor kerkelijke bedienenden, mitsgaders toelagen voor gemeenten, leeraars, emeritipredikanten, weduwen en andere van verschillende aard	16,000.00
Artikel 63. Subsidien voor bouw en herstel van kerken en pastorieën	Memorie.
	f 1,379,851.79 1/2

B. Roomsche-Katholiek kerkgenootschap.	
Artikel 64. Kerkelijk bestuur . .	21,000.00
Artikel 65. Onveranderlijke competentien	21,565.51 1/2
Artikel 66. Traktementen voor plaatselijke dienstdoende kerkleeraars	521,569.77 1/2
Artikel 67. Nieuwe traktementen en verhoogen	Memorie.
Artikel 68. Tijdelijke toelagen en onderstanden aan Roomsche-Katholiek geestelijken	400.00
Artikel 69. Subsidien ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorieën	600.00
	f 565,135.29

C. Kerkgenootschap der Oud-Bisschoppelijke Cleresie.	
Artikel 70. Kerkelijk bestuur . .	4,300.00
Artikel 71. Traktementen van plaatselijke dienstdoende kerkleeraars	7,600.00
Artikel 72. Nieuwe traktementen en verhoogen	Memorie.
Artikel 73. Subsidien ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorieën	Memorie.
	f 11,900.00

D. Israëlitische kerkgenootschappen.	
Artikel 74. Kosten van kerkelijk bestuur	f 3,550.00
Artikel 75. Traktementen en toelagen voor opperrabbijnen, rabbijnen, kerkleeraars, weduwen en kosten van waarneming van vacante rabbijnen	9,225.00
Artikel 76. Nieuwe traktementen en verhoogen	Memorie.
Artikel 77. Subsidien aan Israëlitische gemeenten voor bouw en herstel van synagogen en andere kerkelijke gebouwen . .	Memorie.
	f 12,775.00

Totaal f 1,960,662.08 1/2

En bovendien onder Afd. 8 van hetzelfde hoofdstuk op Art. 83, 84 en 85 deze drie posten:

Artikel 83. Kerkelijke pensioenen betreffende de Eerediensten, behalve den Roomsche-Katholiken . .	f 218,888.00
Artikel 84. Subsidie aan het provinciaal kerkbestuur van Friesland	6,400.00
Artikel 85. Kerkelijke pensioenen betreffende den Roomsche-Katholiken eeredienst	57,672.00

Deze beide reeksen posten bedragen samen, de eerste f 1,969,662.08 1/2

de tweede 276,558

Saam alzoo f 2,246,220

Rond kan men dus zeggen: twee en een kwart millioen.

Op deze begrotingsposten nu wenschen we ditmaal enkele kantteekeningen te maken. De eerste is, dat het o. i. wenschelijk is en blijft, dat Art. 171 der Grondwet, na billijke verrekening met de kerken, wegvalle.

Elke financieele band met de Overheid doet aan de eere der kerk van Christus te kort.

Greep die verrekening plaats tegen 3 pCt., en tegen het volle nu genoten bedrag, zoo zou dit een kapitaalsuitkeering van f 67,500,000 vorderen, om het ruim te nemen f 70,000,000.

Het Budget van Financien zou voor reatebetaling dan met ruim 2 millioen belast en voor gelijke som op Afd. 7 en 8 onttast worden.

Een transactie, waarbij de Gereformeerde kerken geen actueel belang hebben, daar zij uit beginsel niets ontvangen, maar die we aan de in genot zijnde kerkgenootschappen steeds hebben aangeraden, overmits we den dag zien komen, dat Art. 171 der Grondwet *sonder verrekening* staat geschrapt te worden.

De stroom loopt in die richting, en het gaat daarheen. Verzie men eer het te laat is.

Onze tweede opmerking raakt de *Memorie-posten*, en daarmee gelijk staande Artikelen. *Voor bouw en herstel van kerken en pastorieën* staat bij den Protestantischen eeredienst niets uitgetrokken. Evenzoo bij de overige. Uitzondering maakt alleen de Roomsche eeredienst, die zich f 600 niet toegewezen.

Desgelijks staat voor *verhoogen en bevestiging van nieuwe traktementen* (Art. 171 Grondwet, 2e lid) voor den Protestantischen eeredienst aangewezen f 56, zegge: *als en vijftig gulden*, bij bijna alle overige eerediensten niets.

Desaangaande nu merke we op, dat de Grondwet in Art. 171 van geen gelden voor kerk- of pastoriebouw spreekt, en dat het, nu er bij staat dat traktementverhoogen »kan» gegeven worden, twijfelachtig is, of uitbetaling van gelden voor kerk- en pastoriebouw grondwettig geoorloofd is.

Als u niets gezegd wordt, zijt ge vrij.

Maar als u, als Regeering, gezegd wordt, dat ge één ding *kunt* doen, sluit dit uw *kunnen* bij andere dingen uit.

Feitelijk achten we het dan ook een bespotting, als de Regeering voor alle eerediensten saam f 600 voor nieuwen kerkbouw, pastoriebouw en herstel van beide uittrekt, onderwijl de bevolking de laatste halve eeuw verduubeld is, en hierdoor zeer aanzienlijke kerkbouw is noodig geworden.

Maar ernstiger is onze grief tegen de *Memorie-posten* in zake der traktementen.

Als de Grondwet de bevoegdheid tot verhoogen van dezen post u toekent, en nog pas in 1887 deze bevoegdheid vernieuwd heeft, neem dan positie.

Zeg dan of met ons, dat ge heel het Budget van Eeredienst door verrekening weg wilt nemen, en dan is het billijk, dat ge onderwijl niet verhoogt. Of wel verklaar u voor voortbestaan van het budget, maar voer dan Art. 171 2e lid ook uit, en verhoog dan wat nu veel te laag staat.

In de derde plaats hebben we ernstige bedenking tegen de plaatsing van de kerkelijke pensioenen onder Afd. VIII.

Kerkelijke pensioenen worden verleend krachtens Art. 171 der Grondwet, en loopen dus niet parallel met de burgerlijke pensioenen, noch ook behooren met deze onder éénzelfde rubriek te worden saamgevat.

Deze pensioenen zijn: *kosten der eerediensten*, en moesten alzoo, tegelijk met alles wat uit Art. 171 voortvloeit, onder Afd. VII zijn gebracht.

Thans daarentegen staan ze van Afdeling VII gescheiden, opgenomen onder en vermengd met de burgerlijke pensioenen, die de Overheid aan haar ambtenaren verleent.

Dit nu geeft den schijn, alsof deze pensioenen min of meer met de burgerlijke pensioenen op één lijn staan, wat ze niet doen.

Het vestigt de booze idee, alsof de Bedienaren van den godsdienst tot op zekere hoogte onder de *Staatsambtenaren* thuis hooren, en is alzoo in strijd met het feit, dat de kerkelijke Dienaren hun ambt en positie afleiden uit geheel eigen bron, d. i. uit het Koningschap van Christus.

Waar nu de Grondwet dat eenig ware beginsel eerbiedigt, en deswege onder Art. 171 de zaak der kerkelijke Dienaren, ook wat de pensioenen betreft, geheel afzonderlijk regelt, is het niet te verdedigen, dat het Ministerie van Financien deze juiste verhouding vervalscht, en de kerkelijke pensioenen met de burgerlijke pensioenen onder één hoofd neemt en dooreenmengt.

In het Budget moet duidelijk uitkomen wat Eeredienst krachtens Art. 171 kost, en deswege moeten alle posten, die hierop betrekking hebben, onder één hoofd staan.

En ook waar men alle te betalen pensioenen saam wil nemen, behoort die dan in het hoofd van Afdeling VIII te zijn aangegeven, als burgerlijke en kerkelijke pensioenen en in de rubriek met A en B onderscheiden te zijn.

Doch ook dit geschiedt niet.

Want burgerlijke en kerkelijke loopen geheel dooren. Art. 78—82 handelen van burgerlijke, Art. 83—85 van kerkelijke pensioenen en Art. 86, 87 weer van burgerlijke pensioenen.

Onze vijfde of laatste opmerking geldt de *rangschikking* der onderscheiden kerkgenootschappen.

Die rangschikking is thans in Afd. VII als volgt: A. Protestantische kerkgenootschappen. B. Roomsche-Katholiek kerkgenootschap. C. Roomsche Cleresie. D. Joodsche gezindheden.

We zeggen: Joodsche gezindheden, en niet Joodsche kerkgenootschappen, omdat, al staat deze naam in het Budget, die naam al te dwaas is, zoo men bedenkt dat *Kerk* beteekent: *Huis van Christus*.

Doch niet daarop wilden we komen. Onze bedenking geldt de geheel onnoodige, en averechtse indeeling.

Alleen goed en normaal zou het zijn, indien de Regeering achterenvolgens alle kerkgenootschappen, één voor één, afzonderlijk noemde. Voor de volgorde kon dan als regel gelden, dat het talrijkste vooropging, en de overige naar hun aflopende ziental volgden.

Maar wat ter wereld beweegt de Overheid, om te spreken van een rubriek: *Protestantsche kerkgenootschappen*? Niet één genootschap voert dien naam, en het oordeel of een genootschap Protestantisch is of niet, komt aan de Overheid eenvoudig niet toe. Het Remonstrantsche genootschap b. v. heeft heden ten dage aan alle Protestantsche traditie den rug toegekeerd, en is hoogstens quasi Sociaansche of Unitarisch. Hoe kan nu zulk een genootschap Protestantisch heeten, waar alle kerken der Reformatie de belijdenis der heilige Drieëenheid als uitgangspunt kozen?

De Roomsche Cleresie heeft men niet met de Roomsche-Katholiken saamgevoegd, maar beiden apart gehouden, elieve, waarom dan dien eenig goeden regel ook niet gevolgd bij de overige genootschappen?

Vroeger, toen men twee Departementen van Eeredienst had, was groepeerings noodzakelijk. Thans, nu alles onder één Departement ressorteert, ontbreekt zelfs elke aanleiding hiertoe.

Thans is deze groepeerings een *dogmatische* verklaring, waartoe de Overheid noch aanleiding noch recht bezit.

Een punt daarom te meer van gewicht, omdat deze »Protestantsche» combinatie door heel het Regeeringsbeleid heenloopt, bij het gevangeniswezen, in de krankzinnigengestichten, bij het leger, bij de vloot, en ook *last not least*, bij de statistiek.

Zoo wordt b. v. bij de veroordeelden wel opgegeven wie Roomsche is en wie Jood, maar niet wie Hervormd, wie Gereformerd, wie Luthersche is.

Kleinheid of grootheid van gezindheid is

hierbij geen maatstaf, want de Gereformeerde den zijn bijna viermaal zoo talrijk als de Joden, en toch staan de Joden wel apart.

Dit nu is én onwetenschappelijk én onbillijk.

Onwetenschappelijk, want zulk een statistiek bedoelt natuurlijk aan te wijzen, welken invloed het kerkelijk leven op de overredingen als misdrijven heeft, iets wat nu niet blijkt.

En evenzoo *onbillijk*, omdat men nu aan de Joden en aan de Roomschen een privilege gunt, dat men aan andere kerken onthoudt.

Onze Eeredienst.

VII.

Ons vorig artikel besloot met af te keuren de usantie, die thans nog in enkele kerken van Gereformeerde herkomst buitenslands bestaat, om het brood en den wijn bij de viering van het heilige Avondmaal rond te dragen, heel de kerk door, en aan ieder op zijn zitplaats aan te bieden.

Hierop dient thans teruggekomen. Metterdaad toch openbaar zich, in de tegenstelling tusschen het vieren van het sacrament aan de Avondmaalstafel, en tusschen het ronddragen van brood en wijn, de werking van *tweeërlei beginsel*, dat in de onderscheidene Gereformeerde kerken geworfeld heeft, t. w. het echte en het valsche Spiritualisme.

»Spiritualisme» beteekent *geestelijkheid*, en duidt aan, dat in de verhouding tusschen het geestelijk-onzienlijke, en het zichtbaar-stoffelijke, de nadruk steeds moet vallen op het geestelijke, overmits het geestelijke hoofdzaak is, en in den regel zelfs uitgangspunt moet zijn.

Nu kan intusschen dit Spiritualisme *echt*, maar het kan ook *valsche* zijn.

Het draagt den echten stempel, indien het er in slaagt, het geestelijke te doen heerschen, en het stoffelijke of zijnlake laat dienen.

Daarentegen is het *vervalscht*, zoodra het geestelijke zijn heerschappij daarin betoont, dat het al het zijnlake of vernietigt of in den wilde en naar willekeur op eigen hand laat voortwoekeren.

Aan het gebed voelt een ieder die tegensteeling dadelijk.

Ken gebed door velen saam opgezonden, heeft tweeërlei: 1° geestelijken inhoud, en 2° een vorm in uitgesproken woorden. Hierbij nu verdedigt het Spiritualisme het beginsel, dat de geestelijke inhoud van het gebed hoofdzaak is, en dat het wezen van het gebed nimmer mag worden gezocht in den klankklank der woorden.

Echt is nu dit Spiritualisme, indien het er toe leidt, dat in het gebed het geestelijke heerscht over de woorden, en de woorden den geest dienen.

Gewerd blijft dan alle hollie phraseologie, alle volzinneverven, alle woordengeprevel, alle stemkladder, alle booze klakkak; en toch zijn de woorden verre van onverschillig. Integendeel zonder het gereede woord, dat voortuig der biddende gedachte wordt, is de biddende geest in zijn uiting belemmerd.

Valsch daarentegen wordt dit Spiritualisme, zoodra de geest in het gebed het woord of doodt, of verwilderen laat. De geest nu doodt het woord, indien men in plaats van saam overluid te bidden, saam *stil* bidt, dat er geen klank gehoord wordt, of ook als de eenzame bidder ophoudt woorden te stamelen, en verzinkt in stil gepeins. En zoo ook de geest laat het woord *verwilden*, als men oordeelt, dat het woord er niet toe doet, dat aan de woorden des gebeds geen eischen zijn te stellen, en als men deswege in het gebed het maar zegt, gelijk het voor den mond komt, en het woord uitloopt zonder tengel van den geest.

Wat hier nu van het gebed is geteekend, is in beginsel op heel de Liturgie toepasselijk.

Als de vorm den geest overheerscht, dient het Spiritualisme hiertegen protest in, en eischt voor den geest de heerschappij over den vorm op.

Hierbij nu loopt het Spiritualisme in rechte paden, als het door den geest den vorm laat beheerschen, zoo dat die vorm er waarlijk is, den geest gehoorzaamt, hem ter wille is, en hem als instrument dient.

Maar ook dat Spiritualisme slaat op valsche paden over, als het den vorm voor onwezenlijk verklaart, en hem dus of vernietigt of in het wild laat loopen.

Geschiedkundig is nu de Gereformeerde kerk feitelijk als draagster van het Spiritualisme opgetreden tegenover den vormdienst waarin de kerk van Christus in de dagen, vóór de Reformatie opkwam, verzonken was.

En hierin had ze recht.

Maar, en onder die tegenstelling zijn we nog altoos worstelende, deze goede en heilige spiritualistische neiging heeft op tweeërlei wijze zich in de Gereformeerde kerken pogen vast te zetten. Eensdeels door waarlijk den geest over den vorm te doen heerschen, en in gereeden vorm aan den geest een bruikbaar en voegzaam instrument te leveren.

Maar ook anderdeels door aan den vorm alle betekenis te ontnemen, en diensvolgens den vorm of geheel op zij te zetten, of wel den vorm geheel over te laten aan den oogenblikkelijken indruk en aan de willekeur van het individu.

Het sterkst is deze tegenstelling ten slotte in Groot-Brittannië uitgekomen in